

LBRIS

We know
books

I O N U Ţ V U L P E S C U

Laleaua albă

*Scrisori și iubiri
din viața balerinei
Irinel Liciu*

Note de Cleopatra Lorințiu

LITERA
București

Fotografii și scrisori comunicate de Cleopatra Lorințiu.

Acestea fac parte din ARHIVA TOMOZEI,
moștenită de fiul poetului, Maximilian Tomozei.

Fotografiile 1, 3, 4, 6, 7, 8, 9, 10, 12, 13, 14
fac parte din arhiva revistei *Secolul 21*,
al cărei director este Alina Ledeanu.

Editura Litera

tel.: 0374 82 66 35; 021 319 63 90; 031 425 16 19

e-mail: contact@litera.ro

www.litera.ro

Laleaua albă

Scrisori și iubiri din viața balerinei Irinel Liciu

Ionuț Vulpescu

Copyright © 2024 Grup Media Litera

Toate drepturile rezervate

Editor: Vidrașcu și fiii

Redactor: Sabrina Florescu

Corector: Georgiana Enache

Copertă: Flori Zahiu-Popescu

Tehnoredactare și prepress: Marin Popa

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

VULPESCU, IONUȚ

Laleaua albă:

scrisori și iubiri din viața balerinei Irinel Liciu /

Ionuț Vulpescu; note de Cleopatra Lorințiu. –

București: Litera, 2024

ISBN 978-630-319-880-4

I. Lorințiu, Cleopatra (note)

821.135.1

Tipărit în C. A. L. CORESI S.A.

Cuprins

Irinelul lui Tomozei sau <i>pas de deux</i> între scrisori	7
„O iubire prea mare ucide...”	9
„Durerea poate să facă uneori iubirea și mai mare”	13
O relație la distanță: Irinel Liciu și Gheorghe Tomozei	18
Irinel Liciu și Gheorghe Tomozei, un <i>pas de deux pour tous</i> ?	28
Correspondența lui Irinel Liciu către Gheorghe Tomozei	31
Însemnări pe marginea fragilă a unor scrisori de iubire interzisă. Note de Cleopatra Lorințiu	41
Laleaua Albă	43
Poetul Gheorghe Tomozei la vârsta iubirii și ascensiunii	49
Gabriel Popescu, mărturisiri târzii despre Irinel Liciu	53
Ce a mai rămas, după...	59
Cronologie	61
Informații furnizate de revista <i>Secolul 21</i>	66
Aluziile din interviul lui Păunescu cu Doinaș	71
Și totuși, Gheorghe Tomozei ținea un jurnal intim, rămas inedit	74
Un interviu inedit, la centenarul nașterii sale: Ștefan Augustin Doinaș în dialog cu Ionuț Vulpescu	85
Eclipsele de Dumnezeu: de ce poetul e un intermediar între zei și oameni?	89
Anexe	119

Irinelul lui Tomozei
sau *pas de deux*
între scrisori

„O iubire prea mare ucide...”

S-a născut în perioada interbelică și a avut un destin în care succesul și lipsa de blândețe a vieții au mers împreună. Prim-balerina Operei din București pentru două decenii, școlită în spiritul baletului răsăritean de la Leningrad și Moscova, a debutat în piesa *Faust*, în 1948, și tot aceasta avea să fie printre ultimele ei spectacole, ani mai târziu. Nu știa atunci că nimic din soarta aceasta nu e întâmplător, că într-o zi, din dragoste, își va vinde sufletul, cerând iertare de la Dumnezeu. Se spune că din cabina ei nu lipseau niciodată șampania și florile, uneori aduse chiar de fiicele lui Gheorghe Gheorghiu-Dej. Detesta să fie fotografiată, mai ales după ce și-a încheiat cariera, decizie pe care a luat-o pentru că partenerul ei pe scenă de o viață, Gabriel Popescu, cel mai mare balerin român, a fugit în Franța. Am putea spune că pe Lia Voicu – despre ea va fi vorba – au învins-o loialitatea și notorietatea. Dar Lia a dus o viață între două iubiri apăsătoare, una pentru balet, cealaltă pentru Ștefan Popa, cel care i-a devenit soț în 1958.

Au avut un *coup de foudre*, cum puțini au parte în viața aceasta. Un măr tăiat în două – „partea asta ești tu, partea asta sunt eu” – așa a fost prima poezie dedicată Liei de către Ștefan. Timp de 44 de ani, Lia Voicu și Ștefan Popa au fost împreună. Au stat despărțiți doar doi ani, cât timp el

Dar, vedeți, Irinel nu a fost niciodată alta decât ea însăși și a atins apogeul autenticității mai ales în clipa morții. Irinel e numele iubirii nemuritoare, insuportabile, care sfidează vârsta, boala și singurătatea; Irinel e un nume pe care îl porți doar atunci când singura artă care are drept de viață și de moarte asupra ta e amorul. De baletul dintre ele nu e capabil oricine. Irinel e un nume propriu, ca și Faust, care primește îndurarea lui Dumnezeu pentru că face posibilă zicala Corintenilor, „dragostea adevărată nu se laudă, nu se trufește, dragostea adevărată nu moare niciodată”.

În urmă cu 20 de ani, pentru prima dată în istorie, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române a făcut o excepție canonică și a dat dezlegare ca Irinel să primească la tragerea cortinei pământești o slujbă creștină, deși s-a sinucis. Fotografia celor două sicrie – Doamne, cât ar fi urât-o Irinel – a răsturnat orice studiu despre iubire: în capela Cimitirului Bellu a ars „dubla flacăra a iubirii”, vorba lui Octavio Paz, în mâinile împreunate ale fiecăruia dintre ei. Nimeni nu a înțeles cum a fost posibil, dar toți au acceptat că, dacă iubirea există, atunci ea sigur a fost zodia sub care dansul lui Irinel și poezia lui Doinaș s-au putut întâlni.

Viața lor a fost între *Secolul 20* și *Secolul 21*. Între condei și muzică. Între tipar și scenă. Între dans și scris. Între două forme de jertfă, două vocații ale Marii Arte, care obligă la un destin. Povestea aceasta nu este aceea dintre un poet și o balerină, un Romeo și o Julieta altfel decât obișnuia Irinel să joace pe scena Operei. Nu are nici un personaj liric. Este istoria paradoxală a doi demiurghi ai culturii române, care au strălucit și s-au retras în contratimp, dar care nu puteau muri decât împreună.

*„Durerea poate să facă uneori
iubirea și mai mare”*

Irinel și Doinaș au devenit, în urmă cu 20 de ani, un mit. Mitul iubirii insuportabile în absență sau singurătate. Mitul care face posibilă iertarea lui Dumnezeu pentru un gest impardonabil în dragoste. Adevărul e că Irinel are responsabilitatea acestui mit, pentru că tot ea a avut puterea lui. „O iubire prea mare ucide.” Sunt însă iubiri care nu au doborât-o pe Irinel. Iubiri mai mici sau nu prea mari, dar nu iubiri-candidate pentru o viață. Accidente afective din care a învățat că „durerea poate să facă uneori iubirea și mai mare”. Există o poveste nespusă a lui Irinel Liciu, care nu este cea din biletul de adio de la viață. Ci cea din scrisorile ei de femeie îndrăgostită. O Irinel care scria rar, dar care, atunci când o făcea, era numai pentru că avea de mărturisit o dragoste sau pentru că trebuia să învețe să trăiască îmblânzind durerea.

Aceste scrisori, documente istorice de o valoare formidabilă, mi-au fost încredințate din sertarul-destinatar al scrisorilor lui Irinel și reprezintă nu avangarda, ci ariergarda inimii ei. Sunt adresate poetului Gheorghe Tomozei, cu care Irinel a avut o scurtă poveste de dragoste, pe care cronologiile epistolare o arată ca fiind în timpul mariajului

cu Doinaș. E povestea unei înnoiri sufletești, cu prea multă seducție și prea multă tăcere, și tocmai de aceea, e o dragoste ce nu a rezistat. Scrisorile mi-au parvenit de la fosta soție a poetului Tomozei, scriitoarea Cleopatra Lorințiu. Ele fac parte dintr-un cufăr cu amintiri, un puzzle de scrisori al biografiei poetului.

Doi sunt semnatarii recurenți ai mărturiilor purtătoare de timbru: Nichita Stănescu, „prietenul geamăn” al lui Gheorghe Tomozei, dintr-un București tot mai „zânat”, și Irinel Liciu, dragostea aproape platonice a lui Tomozei, dintr-un Bruxelles în care și baletul, alinarea de altă dată, devine chinuitor.

Publicarea lor sub egida podcastului *Avangarda, cu Ionuț Vulpescu* este mai degrabă o anchetă literară, istorică, un gest omagial, menit nu să romanțeze, ci să umanizeze și mai mult povestea de viață a unora dintre cele mai importante personalități ale culturii literare a ultimului secol.

Trebuie spus că în 10 noiembrie 2014, Cleopatra Lorințiu a scris pentru *Secolul 21* culisele realizării unui film dedicat lui Doinaș*, reconstituind în acest articol poveștile de viață din spatele iubirii tănuite dintre Irinel Liciu și Gheorghe Tomozei, punctând că alege să păstreze confidențialitatea documentelor sentimentale care atestă relația lor:

Întâlnirea cu Ștefan Augustin Doinaș, cu prilejul acestui film, a fost scurtă, dar foarte densă. Dar a fost momentul de viață în care am comunicat cu adevărat. Înainte,

* Filmul, *Ștefan Augustin Doinaș – Excelența în cultură*, o producție a TVR Cinema, a fost realizat de Cleopatra Lorințiu și premiat, în anul 2000, de APTR într-o festivitate la care a participat, de altfel, și protagonistul Ștefan Augustin Doinaș.

fuseseră doar circumstanțe de viață literară fără greutate. După, nu ne-am mai văzut. Eu am plecat să lucrez la Paris, unde am aflat știrea trecerii lui spre Câmpiile Elizee. Apoi, m-a șocat profund cum s-a stins marea stea a baletului, doamna Irinel, pe care în viața de toate zilele, de fapt, nu am cunoscut-o. Am în fața mea, printr-o joacă ironică a sorții, într-un dosar de jurnal lăsat de cel care a fost soțul meu, poetul Gheorghe Tomozei, între alte sute de pagini și scrisori, fotografii, semne literare care acoperă vreo 40 de ani de artă și literatură română, am, zic, vreo 15 pagini, scrisori și note scrise de doamna lui Doinaș.

Sunt documente inedite, nebănuite, impresionante, confesiuni, notații, idei, fragmente de literatură, spuneri poetice, cu scris nervos și uneori aproape scrijelite cu creion chimic. Nu știu ce să fac cu ele. Ar completa aceste documente ceva la biografia lui Ștefan Augustin Doinaș și [a lui] Irinel Liciu? Se cuvine să deschidem sertarul acesta sau, mai degrabă, să lăsăm totul așa cum poate că au vrut ei, îngropat, uitat, acoperit de praf? Habar nu am. Tot ce știu este că acești mari artiști au trăit viața cu intensitate și mai ales că sentimentele au fost puternice, copleșitoare, asumate. Și tot ce mai știu este că o asemenea viață merită trăită. Densă, pasională, sublimată în artă.

Între timp, Cleopatra Lorințiu a găsit un loc acestor scrisori, la mai bine de 50 de ani de la această poveste de dragoste, pe care a ținut-o sub taină. După cum mărturisește în cadrul podcastului *Avangarda*, Cleopatra Lorințiu mi-a încredințat cu generozitate aceste scrisori, convinsă că

în realitate ea nu a fost o poveste secretă, pentru că lumea literară a știut de această pasiune frumoasă care

a existat între Tomozei și Irinel Liciu, care a durat cât a durat. După aceea, căsnicia cu Doinaș a continuat. Știți de ce am ajuns să public aceste scrisori? Pentru că oamenii, literații, artiștii, cum era ea, o mare, genială dansatoare, cum era el, un om de o cultură extraordinară, cum era Tomozei, un scriitor fascinant, ei trăiesc din ceea ce simt. Adică viața nu este monocordă. Viața nu e o închisoare într-o relație. Fără aceste iubiri care vin, și care ne luminează, și care ne trag în sus, și care ne distrug, și care ne fac să fim, literatura nu ar fi. Nu explic eu acum rolul iubirii în literatură. Nu? Și atunci, citind și recitind aceste scrisori, pe care Tomozei le-a lăsat – bref, dacă nu ar fi vrut să existe, în posteritate, nu le-ar fi rebătut el însuși la mașină, la mașinuța lui Consul (a se vedea planșa). Sau nu le-ar fi lăsat. Le-ar fi distrus.

E o onoare că *Avangarda* mea primește încrederea de a modera publicarea unor manuscrise intime ale iubirii dintre două caractere tari ale culturii noastre: Gheorghe Tomozei și Irinel Liciu. Însă nu doar din convingeri morale, ci și culturale, trebuie să vă spun că prin publicarea acestor scrisori, mitul iubirii eterne dintre Ștefan Augustin Doinaș și Irinel Liciu nu va suferi atingere. Irinel avea dreptate, „o iubire prea mare ucide”, și asta este ceea ce i-a purtat Doinașului ei, „o iubire”. Irinel însă a fost capabilă și de „dragoste”. Afinități sentimentale sau, le putem alinta, de dragul echilibrului impus chiar de Irinel, „iubiri moderate”. Iubirea prea mare e Doinaș. Însă iubirea, fără asupra de măsură, este Gheorghe Tomozei. Între biletul ei de adio și scrisorile ei de dragoste se întinde distanța de la iubire la dragoste. Și nu e nimic mai frumos în sufletul unui om

decât să fii capabil de amândouă. Dacă despre Doinaș se cunoștea că avea infidelități ocazionale, pe care Irinel i le ierta – de altfel, „Astăzi ne despărțim” e tocmai mărturia unei necredințe amoroase, peste intimitatea lui Irinel s-a lăsat un con de umbră. Veți vedea o femeie capabilă de dragoste altfel, o femeie care măsoară timpul iubirii nu după împlinire, ci după așteptare, care nu iubește încă matur, dar care nici nu face din sentimentele ei o copilărie. Dragostea lui Irinel pentru poetul Gheorghe Tomozei nu împuținează iubirea lui Irinel pentru poetul Ștefan Augustin Doinaș. Au produs două crize diferite, a vârstei și a vieții. Din dragostea pentru Gheorghe Tomozei, Irinel Liciu se desparte de ea: capricioasă, neconsolată, temătoare. Din iubirea pentru Ștefan Augustin Doinaș, Irinel Liciu se desparte de viață: matură, nealinată, curajoasă. Avea dreptate: o iubire prea mare ucide. Oricare altă iubire, oricât ar dura, îți lasă poftă de viață.

*O relație la distanță:
Irinel Liciu și Gheorghe Tomozei*

Sunt puține momentele în care Irinel Liciu e în prezența lui Gheorghe Tomozei. Și poate tocmai de aceea, relația lor e una la distanță, consumată mai mult epistolar, din partea balerinei. Gheorghe Tomozei preferă să își spovedească sentimentele și, uneori, îndoielile, în jurnalul său. Puse laolaltă, deznădejile lui Irinel, trăite în scrisori, și regretele lui Tomozei, mărturisite în paginile târzii ale unor autoconfesiuni, recompun imaginea unui cuplu reunit arareori în studioul poetului din cartierul Floreasca și în scurte escapade, ferite de ochii lumii, la Sinaia. Scrisorile lui Irinel Liciu, trădând o nostalgie bolnăvicioasă, atestă seducție și o îndrăgostire ajunsă subiect de inspirație literară controlată din partea poetului Gheorghe Tomozei. „Te iubesc” vine uneori simplu, alteori însoțit de frustrarea de a avea o corespondență unidirecțională, numai de la Irinel Liciu. Tomozei își mărturisește dragostea în sonete și nu răspunde niciodată la confesiunile primite în plicuri. Pe de o parte, pentru că, așa cum înțelegem din disperarea lui Irinel, de cele mai multe ori scrisorile ajung târziu. Acolo unde epistolele lui Tomozei sunt înlocuite de o întârziere aparent infinită,

Irinel Liciu găsește motiv de disperare, descumpănire, ba chiar suferință. Pe de altă parte, nici una dintre scrisorile lui Tomozei trimise balerinei nu a fost găsită: fie Irinel le-a distrus, din mâhnire, fie ele există într-un fond intim al familiei și ar putea apărea la un moment dat. Poate chiar după publicarea acestei cărți. Nu putem ști. De ceea ce putem fi siguri însă este faptul că, la data trimiterii celor mai multe dintre scrisorile sale, Irinel era în Belgia: „Adamo mă sfâșie în fiecare zi, dureros și indiscret. Radio Bruxelles îl dă de nu știu câte ori pe zi. Am slăbit mult și, după cum vezi, sunt tristă”. Sunt cuvintele lui Irinel, dintr-o scrisoare lungă, în care Tomozei primește „instrucțiuni” despre maniera în care poate trimite scrisori prin destinatari intermediari, așa încât nimeni să nu afle de relația lor.

Irinel avea un plan bine pus la punct: speriată de „pereții subțiri” ai Hotelului Cosmopolite Royal, care compromit orice secret și orice discuție privată, balerina preferă scrisorile, pentru care o bună prietenă a voluntariat să fie un intermediar discret. Numai că intermediarul devine absent și, astfel, orice cale de comunicare e compromisă: rămasă la Bruxelles, tot mai însingurată, convinsă că „distanța dă măsura lucrurilor” și accentuează „anumite maladii”, precum dorul, care sună autentic numai în limba română, Irinel amenință cu tăcerea: „*Dacă nu-mi vei scrie, nu-ți voi mai scrie nici eu. Iartă-mă că îți spun așa, dar vreau să te conving. Mi-e sufletul încărcat de tine și de-abia mi-l târâi după mine de atâta greutate. Sunt foarte, foarte tristă, și mi-e cumplit de dor de tine. Te iubesc, Irinel*”. Tăcerea lui Tomozei e „agonie” pentru Irinel. Fără bani pentru telegrame și telefoane, deși pe culmile succesului, Irinel rupe